

## РОЛЬ ПРАВОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

*У статті обґрунтовується роль правової соціалізації у формуванні громадянського суспільства. Правова соціалізація забезпечує правову інтеграцію людини в правове середовище та правові відносини, а також сприяє регуляції поведінки та активності громадян. Приділяється увага правовому вихованню, освіті та самовихованню як необхідним компонентам правової соціалізації. Виявляються особливості правової соціалізації особистості в українському суспільстві.*

**Ключові слова:** правова соціалізація, правове виховання, правова освіта, громадянське суспільство.

*В статье обосновывается роль правовой социализации в формировании гражданского общества. Правовая социализация обеспечивает правовую интеграцию человека в правовую среду и правовые отношения, а также способствует регуляции поведения и активности граждан. Уделяется внимание правовому воспитанию, образованию и самовоспитанию как необходимым компонентам правовой социализации. Рассматриваются особенности правовой социализации личности в украинском обществе.*

**Ключевые слова:** правовая социализация, правовое воспитание, правовое образование, гражданское общество.

*In the article the role of legal socialization in shaping civil society. Legal socialization provides the legal integration of rights in the legal environment and legal relations, but also contributes to the regulation of behavior and activity of citizens. Attention is paid to legal education, education and self-education as a necessary component of legal socialization. Identify features of legal socialization in Ukrainian society.*

**Key words:** legal socialization, legal education, legal education, civil society.

**Постановка проблеми.** У сучасному українському суспільстві в умовах загострення соціально-економічних та політичних змін проблеми правової соціалізації набувають актуальності. Оскільки формування громадянського суспільства пов'язане зі становленням нових взаємовідносин між особистістю і державою, особистістю та суспільством, найвищою цінністю проголошуються права, свободи людини. Стабільність та розвиток українського суспільства, реалізація прав і свобод залежить не лише від держави, а й від громадян, від їх уміння адаптуватися до швидких змін, формувати відносини між особистістю та державою на основі права, справедливості, законності. При цьому кожен індивід повинен мати соціально-правові знання, навички реалізації прав і свобод, досвід взаємовідносин із людьми та взаємодії зі соціальними інститутами. Таким чином, процес правової соціалізації сприяє формуванню як активної особистості, так і громадянського суспільства

**Аналіз досліджень і публікацій.** Термін «правова соціалізація» виник у 60-х роках

XX століття в рамках досліджень американської школи правової психології. Найбільш відомим дослідником правової соціалізації є Ж. Карбоньє, який зводить її до процесу юридизації і звертає увагу на соціальність правових явищ. І. Сабо аналізує процес формування юнацької правосвідомості. Е. Прайх К. Оппа велика увага приділяється особистісним характеристикам у правовій соціалізації, К. Ікінгер аналізує право як регулятор процесу соціалізації в життєдіяльності особистості. Західними вченими розроблена методологія досліджень правової соціалізації з урахуванням найновіших даних у галузі соціальної психології, педагогіки, політології, філософії, права, здійснено безліч досліджень. Питанням правової соціалізації та особливостям її формування приділяється увага в роботах І. Кона, В. Оксамитного, І. Якубовської, П. Баранова, С. Анохіна, Л. Москаленко та інших.

Хоча правовій соціалізації приділяється достатньо уваги, необхідно аналізувати особливості правової соціалізації в сучасній Україні, визначати ефективні шляхи та механізми правової соціалізації, без яких

неможлива побудова в Україні громадянського суспільства.

**Метою** статті виступає дослідження процесу правової соціалізації в громадянському суспільстві. Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**: визначення сутності і структури правової соціалізації; аналіз правового виховання та формування громадянської позиції як основних факторів формування громадянського суспільства, виявлення особливостей правової соціалізації. **Об'єктом** дослідження є правова соціалізація особистості, **предметом** – елементи, фактори та механізми формування правової соціалізації особистості.

**Виклад основного матеріалу.** Правова свідомість і пов'язані з нею правова ідеологія, правовий світогляд – це одна з основних сфер духовного життя суспільства й особистості, яка визначає престиж права, його цінність та ефективність у цьому суспільстві. Правова ідеологія, правовий світогляд, правосвідомість є основною правовою культурою суспільства. Рівень правосвідомості знаходить свій вияв в інтерналізації права як вищої соціальної цінності.

Правова соціалізація особистості як процес та механізм становить складну систему та вимагає від особистості активної громадянської позиції й організованої діяльності з боку державних органів і громадських організацій.

Правосвідомість, правова культура виникають не самі по собі, не отримуються з народження, а є результатом процесу правової соціалізації особистості. Правова соціалізація особистості передбачає включення в її ціннісно-нормативну систему таких цінностей, що охороняються правом, оволодіння правомірними способами поведінки, формування почуття соціальної відповідальності і солідарності з правом. Отже, правова соціалізація особистості пов'язана з формуванням соціальних цінностей, створенням спеціальної системи правових уявлень і навичок правової поведінки, формуванням правосвідомості.

Правова соціалізація розглядається як процес засвоєння особистістю правових знань і досвіду правового спілкування. Метою правової соціалізації є вироблення адекватних і гармонійних позицій щодо права, закону, отримання навичок законослухняної поведінки. За багатьма аспектами правова соціалізація збігається з метою правового виховання, оскільки вона здійснюється з використанням тих самих методів і засобів впливу на правосвідомість під впливом панівного в суспільстві соціально-економічного ладу, політичного режиму, ідеології, законодавства, моральної атмосфери, традицій, загальної освіти і спеціального навчання.

Правова соціалізація становить один із найважливіших і необхідних елементів загальної соціалізації особистості та являє собою специфічний прояв її загальних законів у сфері формування і розвитку індивідуальної, політичної, правової свідомості і правої культури. Правова

соціалізація означає повне усвідомлення людиною, громадянином своєї соціальної ролі, місця в соціальній структурі суспільства, формування самосвідомості представника класу, члена певної соціальної спільноти, дедалі ширше включення в соціально-правові відносини. Цей процес триває безперервно, протягом усього життя людини.

Правова соціалізація має свою структуру: це – правова освіта, правове виховання і самовиховання особистості. Метою правового виховання є формування системи знань, цінностей, установок і мотивів правової поведінки, які, у свою чергу, будуть проявлятися в конкретних вчинках особистості та її переконаннях. При цьому важливим механізмом є самосвідомість особистості, що сприяє самовихованню. Оскільки в самовихованні особистості важливу роль відіграє постійне поповнення знань та підвищення рівня освіти, а це вимагає від кожної особистості високої активності.

Невід'ємною складовою правової соціалізації є політична і правова освіта. Отримані знання допомагають індивіду формувати ціннісні орієнтації, відіграють важливу роль в упорядкуванні свідомої діяльності людини, виступають вісью правової свідомості, істотно впливають на формування ставлення людини до різних політичних явищ, визначають її поведінку в суспільстві. Юридична освіта є необхідною для усіх груп і прошарків суспільства. Особливо вона важлива для керівників, для яких знання трудового, адміністративного права тощо є обов'язковою умовою вирішення завдань, підвищення ефективності та якості роботи [2]. Необхідно звернути увагу на те, що правові знання закладають основи правової культури, її дієвого зв'язку з іншими елементами, і, у першу чергу, із правовим вихованням.

Беручи до уваги юридичну освіту, правове виховання людини, необхідно звернутися і до правового самовиховання. Правове самовиховання передбачає засвоєння, розвиток, зміцнення певних принципів політики, права і моралі, цінностей, соціальних і правових норм поведінки для того, щоб вистояти проти будь-яких негативних впливів зовнішнього середовища. Хоча дослідження, проведені ще у 80-х роках ХХ століття, показали, що ефективність правового виховання залежить від ступеню сформованості потреби в дотриманні законів у всіх сферах суспільного життя [3].

Дослідження показують, що процес правової соціалізації часто відстає від процесу загальної соціалізації і не досягає відповідного рівня розвитку. Це можна пояснити причинами різних рівнів і різних масштабів – це й послаблення уваги держави і суспільства до регулювання правової соціалізації, особливо підрастаючого покоління, молоді; недостатній кваліфікований підхід до психологічних особливостей правової соціалізації різних соціальних груп тощо.

Особливостями правової соціалізації в українському суспільстві є суперечливі умови її здійснення, відсутність системного, організованого, централізованого характеру з боку державних

органів та громадських організацій, незначне зростання правової грамотності та правосвідомості громадян.

Основними факторами, які сприяють успішній правовій соціалізації, виступають формування правової держави, громадянського суспільства, правової культури, правової свідомості громадян в Україні.

Негативний вплив на процес правової соціалізації мають: складність законодавчого процесу в умовах трансформації українського суспільства; посилення соціальних протиріч, погіршення структури і динаміки суспільної поведінки тощо. Головне завдання при цьому – нейтралізація негативних факторів та створення сприятливих умов для правової соціалізації особистості, зокрема, розвиток і стабілізація економіки, розвиток державної і соціальної політики, формування загальної і правової культури громадян, високого рівня правової свідомості та моралі, зміцнення законності, гарантій прав і свобод, особистої безпеки громадян, створення справедливих правових законів в інтересах громадян, розвиток справжньої демократії та громадянського суспільства.

Гуманізація нашого суспільства, його демократизація, ефективна юридична освіта – надійні інструменти правової соціалізації, соціального відродження суспільства й особистості.

В умовах демократії основний зміст та особливість соціалізації індивіда полягає в залученні його до політичних і правових норм, цінностей, до політичної і правової культури та практики, до свідомої соціально-активної діяльності й одночасно формування особистості.

Головну роль у правовій соціалізації відіграє держава, яка визначає структуру владних відносин і роль авторитетів, державний устрій, форми приналежності до національної, соціальної спільності, правила і способи участі в житті суспільства. Адаже в кожній державі існують власні історичні традиції і політичний режим, соціально-демографічні й економічні структури суспільства, законодавство, за допомогою якого формуються суспільні відносини і визначається соціальний і правовий статус особистості.

Правова соціалізація протікає під дією як цілеспрямованих впливів, так і стихійних,

спонтанних, із якими особистість зустрічається протягом усього життя, починаючи з дитячих років. В умовах сучасних тенденцій криміналізації суспільства, зниження рівня культури і моралі стихійність має значний вплив на правову соціалізацію. Тому потрібно надати особливого значення юридичній освіті громадян, починаючи з дошкільного віку, яка буде мати цілеспрямований, організований і регульований характер. Головні регулятивні можливості вдосконалення правової соціалізації знаходяться в соціальній сфері – це можливість суспільства і людей відповідати за законність і правопорядок, також керівників, колективів, усіх громадян.

Правова соціалізація – це процес, який відбувається під впливом значної кількості чинників. Але потрібно розуміти, що найважливішою умовою правової соціалізації будуть виступати самосвідомість, прагнення молоді, громадян до саморозвитку; без виконання цієї умови правове виховання, юридична освіта не дадуть очікуваного ефекту.

Правова соціалізація передбачає ознайомлення людей не стільки з правом у цілому, його принципами, скільки з конкретними нормами окремих сфер права. Таке знайомство має підкріплюватися гарантіями дотримання конкретних норм права і їх вимог в усіх життєвих ситуаціях, включаючи й ті, які характеризують негативні процеси.

Розвиток і закріплення правової культури потребує передусім удосконалення правової інформації і правового виховання, заохочення до правотворчої діяльності, а також постійного залучення людей до боротьби з негативними процесами і явищами, які гальмують поступальне, послідовне оновлення українського суспільства.

**Висновки.** Отже, головна роль правової соціалізації полягає в розвитку відносин між особистістю і правовою державою, особистістю і громадянським суспільством. Громадянське суспільство не може існувати без активної, самостійної, високоосвіченої та високоорганізованої особистості, яка виступає мірилом прогресу суспільства. Тому державним органам, громадським організаціям необхідно спрямувати зусилля на формування правових якостей особистості.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Российская социологическая энциклопедия. – М.: Норма-Инфра М., 1998. – С. 479.
2. Подгурецкий А. Очерк социологии права / А. Подгурецкий. – М., 1974.
3. Лапаева В. В. Конкретно-социологические исследования в праве / В. В. Лапаева. М., 1987.

**Рецензенти:** Наумкіна С. М., д.політ.н., професор;  
Калашнікова Л. В., к.соц.н., доцент.

© Єфтені Н. М., 2013

Дата надходження статті до редколегії 13.04.2013 р.

**ЄФТЕНІ Наталія Миколаївна** – кандидат політичних наук, доцент кафедри цивільного та трудового права Одеської національної морської академії.

**Коло наукових інтересів:** соціологія глобалізаційних процесів.